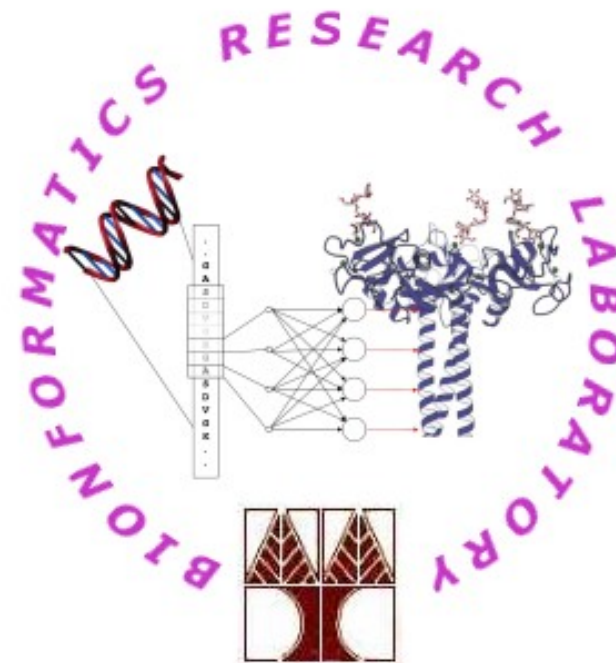

Πιθανοθεωρητικά μοντέλα αναπαράστασης ακολουθιών

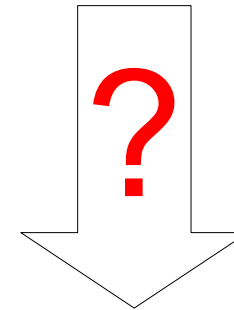
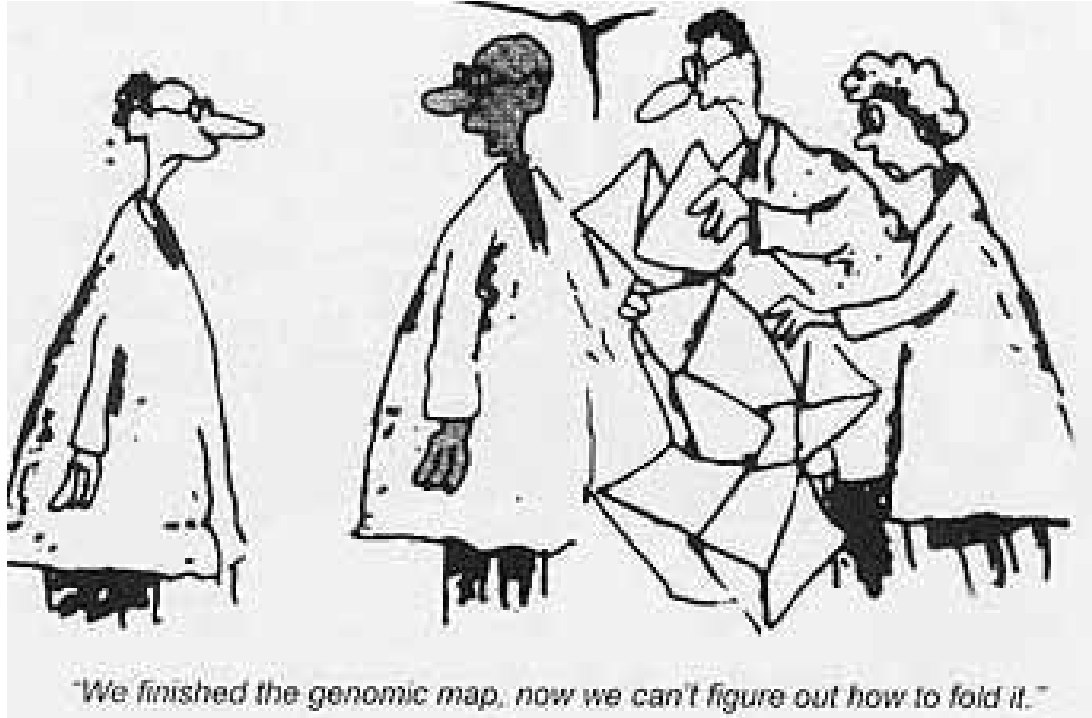
Vasilis Promponas
Bioinformatics Research Laboratory
Department of Biological Sciences
University of Cyprus

ΣΥΝΟΨΗ

- Εισαγωγή
- Αλυσίδες Markon και αλληλουχίες DNA
- Μέτρα κωδικοποίησης αλληλουχιών DNA
- Πρόβλεψη δομής (ευκαρυωτικών) γονιδίων
- Συζήτηση ..

Εισαγωγή

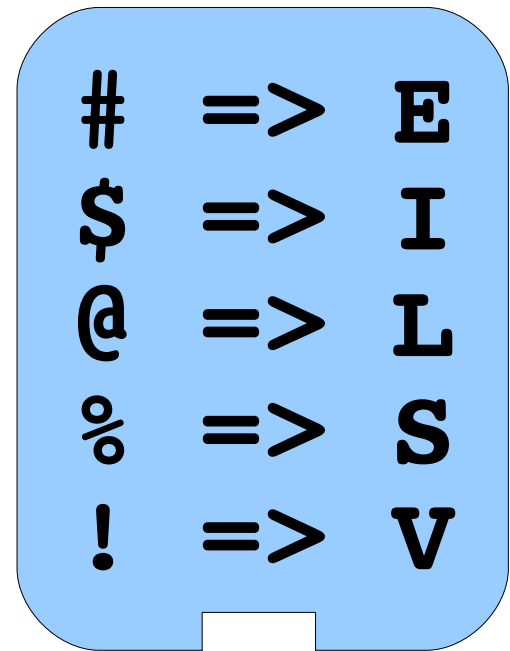
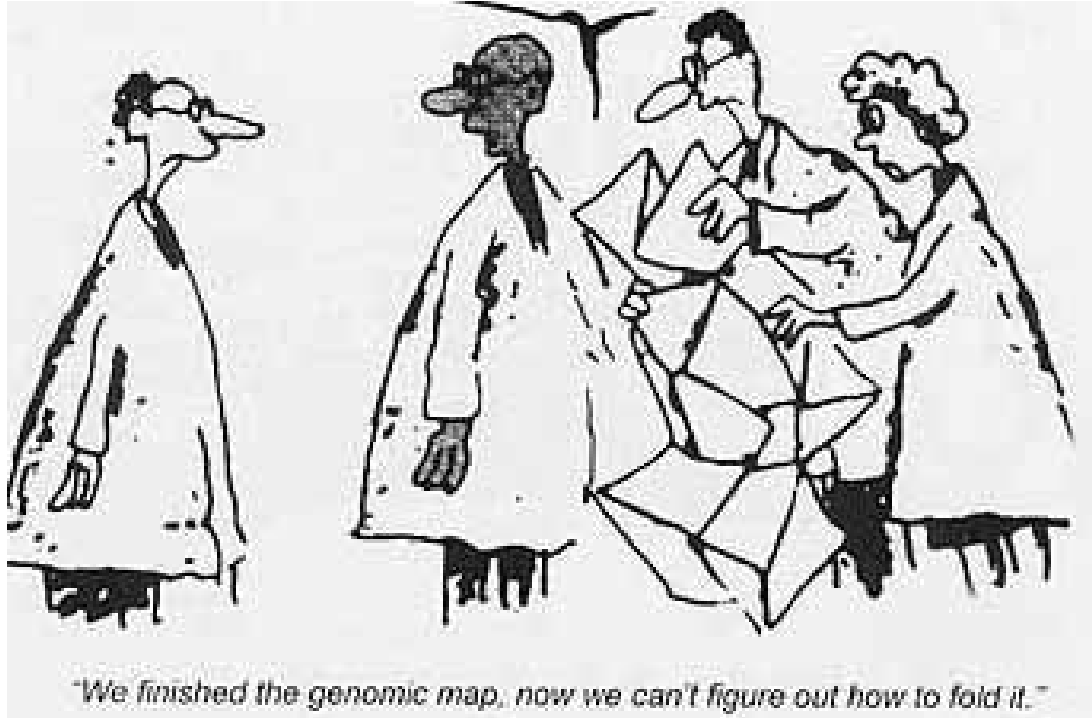
(χωρίς πολλά λόγια)

#@!\$%@\$!#%

Εισαγωγή

(χωρίς πολλά λόγια)

ELVISLIVES

..ATCTATGCAG **TCATGCTGACGAGCA** GCTGACTGACGTACGTACGATCGATCG..

?

Πρόβλεψη χαρακτηριστικών από αλληλουχίες DNA

- CpG islands
- Κωδικές περιοχές – Δομή γονιδίων
- Υποκινητές
- ...

Συχνά απαιτείται να κατασκευάσουμε ΜΟΝΤΕΛΑ για τις αλληλουχίες που μας ενδιαφέρουν

(Στοχαστικά) Μοντέλα

- Μοντέλο?

- Ένα σύστημα που προσομοιάζει ένα (πραγματικό) αντικείμενο

- Στοχαστικό?

- οι διαφορετικές καταστάσεις του μοντέλου προκύπτουν με διαφορετική πιθανότητα

Στοχαστικά Μοντέλα

Ένα παράδειγμα [από Durbin et al, 1998]

Η πιθανότητα p_i να έρθει i ($i=1,2,\dots,6$)

Προφανώς, $p_i \geq 0$ και $\sum_{i=1}^6 p_i = 1$

ΤΙΜΙΟ ΖΑΡΙ : $p_i = p_j \forall i, j$

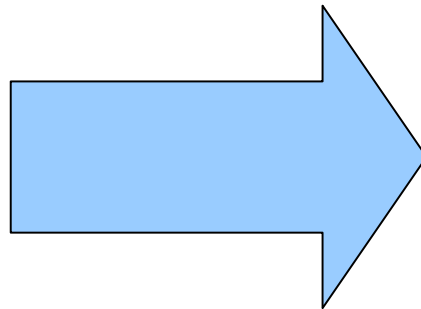
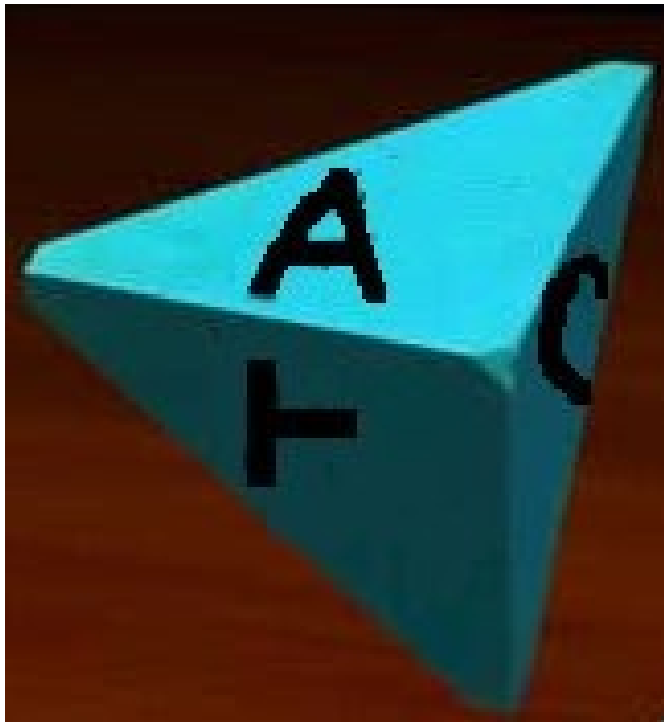
ΣΤΗΜΕΝΟ ΖΑΡΙ : $\exists i, j : p_i \neq p_j$

Ένα μοντέλο των αποτελεσμάτων τριών ανεξάρτητων διαδοχικών ζαριών :

$$P[a, b, c] = p_a p_b p_c, a, b, c \in \{1, 2, \dots, 6\}$$

Στοχαστικά Μοντέλα

Ένα Βιολογικό παράδειγμα

...ATACGAG...

Αλυσίδες Markov

Markov Chain, models/processes

- Ορισμός:
 - Μια στοχαστική διεργασία κατά την οποία η πιθανότητα παρατήρησης μιας κατάστασης τη χρονική στιγμή t εξαρτάται από πεπερασμένο πλήθος (k) προηγούμενων παρατηρήσεων
- k : τάξη (order) της διεργασίας
- Όταν δεν αναφέρεται η τάξη υπονοούμε ότι $k=1$

Αλυσίδες Markov

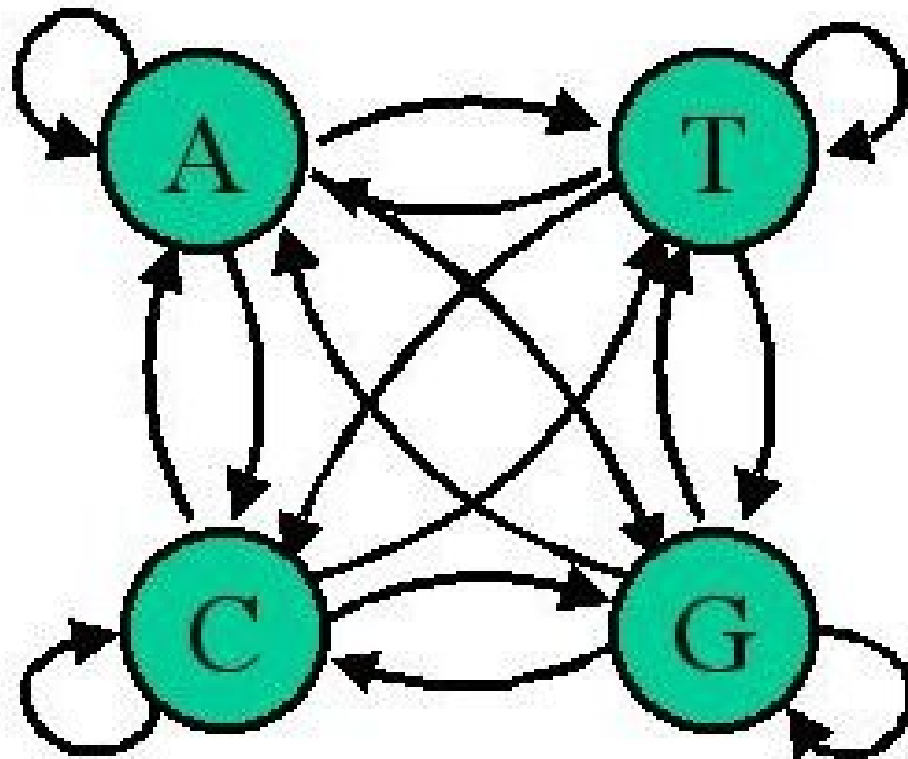
Markov Chains [από Durbin et al, 1998]

Ορισμός Αλυσίδα Markov είναι η τριάδα
 $(Q, p(x_1=s), A)$ όπου:

Q είναι ένα πεπερασμένο σύνολο καταστάσεων
 p είναι οι αρχικές πιθανότητες καταστάσεων
 A είναι πιθανότητες μετάβασης $a_{st}, \forall s, t \in Q$

$$a_{st} \equiv P(x_i=t | x_{i-1}=s)$$

Βιολογικές ακολουθίες και Αλυσίδες Markov [από Durbin et al, 1998]

Ποια η πιθανότητα μιας ακολουθίας δοθέντος του μοντέλου?

[από Durbin et al, 1998]

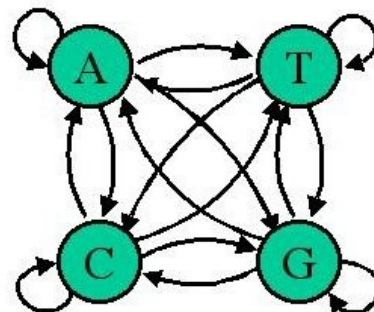
Έστω η ακολουθία $x = x_1 x_2 x_3 \dots x_L$

Εάν έχουμε μια Αλυσίδα Markov (Q, p, A)

Τότε $P(x) = P(x_L, x_{L-1}, \dots, x_1)$

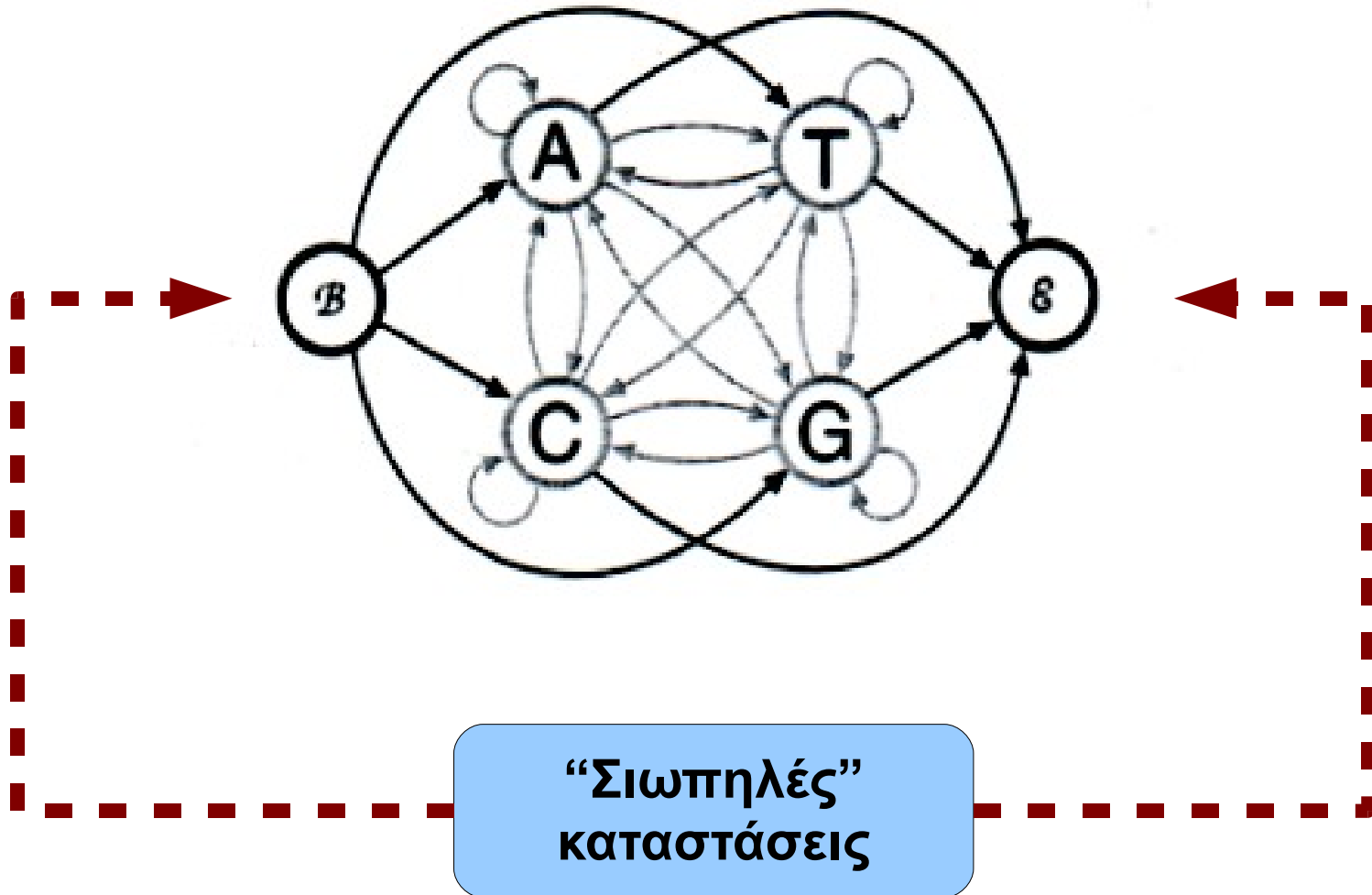
$$= P(x_L | x_{L-1}, \dots, x_1) P(x_{L-1} | x_{L-2}, \dots, x_1) \dots P(x_2 | x_1) P(x_1)$$

$$= P(x_1) \prod_{i=2}^L a_{x_{i-1} x_i}$$

Καταστάσεις Έναρξης/Λήξης

[από Durbin et al, 1998]

Αλυσίδες Markov για διάκριση

Εφαρμογή CpG-island prediction [από Durbin et al, 1998]

- Δημιουργία μοντέλων που περιγράφουν 2 αλληλοαποκλειόμενες κατηγορίες ακολουθιών
- Άγνωστη ακολουθία
 - Εύρεση της πιθανότητας σύμφωνα με κάθε μοντέλο
 - Εύρεση του log-odds ratio

Δημιουργία μοντέλων

[από Durbin et al, 1998]

- Positive examples (CpG islands)
- Negative examples (non-CpG islands)

$$a_{st}^{pos} = \frac{c_{st}^{pos}}{\sum_{t'} c_{st'}^{pos}}$$

$$a_{st}^{neg} = \frac{c_{st}^{neg}}{\sum_{t'} c_{st'}^{neg}}$$

+	A	C	G	T	-	A	C	G	T
A	0.180	0.274	0.426	0.120	A	0.300	0.205	0.285	0.210
C	0.171	0.368	0.274	0.188	C	0.322	0.298	0.078	0.302
G	0.161	0.339	0.375	0.125	G	0.248	0.246	0.298	0.208
T	0.079	0.355	0.384	0.182	T	0.177	0.239	0.292	0.292

Διάκριση ...

[από Durbin et al, 1998]

$$\begin{aligned} S(x) &= \log \frac{P(x | model \ pos)}{P(x | model \ neg)} \\ &= \sum_{i=1}^L \log \frac{a_{x_{i-1} x_i}^{pos}}{a_{x_{i-1} x_i}^{neg}} \\ &= \sum_{i=1}^L \beta_{x_{i-1} x_i} \end{aligned}$$

“Μέτρα κωδικοποίησης”

Coding statistics

- *Μέτρο κωδικοποίησης* ορίζεται μια συνάρτηση η οποία με δεδομένη μια αλληλουχία DNA υπολογίζει έναν πραγματικό αριθμό, ο οποίος σχετίζεται με την πιθανοφάνεια αυτή η αλληλουχία να κωδικοποιεί μια πρωτεΐνη
- Οι συναρτήσεις αυτές είναι εν γένει αυθαίρετες, π.χ.:
 - Codon usage bias
 - Positional (within codons) base composition bias
 - Periodicities

Κατηγοριοποίηση Μέτρων Κωδικοποίησης

- Ανεξάρτητα μοντέλου
 - Αποτυπώνουν “γενικά” χαρακτηριστικά του κωδικού DNA
 - Δεν απαιτούν παραμετροποίηση - εκπαίδευση
- Βασισμένα σε μοντέλο του “κωδικού” DNA
 - Στοχαστικό μοντέλο
 - Υπολογισμός πιθανότητας κωδικοποίησης από μια αλληλουχία δεδομένου του μοντέλου κωδικών αλληλουχιών
 - Σύγκριση με την πιθανότητα ενός “τυχαίου” μοντέλου
 - Συνήθης δείκτης ο λογάριθμος του λόγου πιθανοφανειών
 - Απαιτούν την εκπαίδευση (εκτίμηση παραμέτρων)

Μέτρα βασισμένα σε μοντελοποίηση κωδικού DNA

- Πλεονεκτήματα
 - Αποτυπώνουν εξειδικευμένα χαρακτηριστικά
 - Εξαρτώνται από πλήθος παραμέτρων
 - Αυξημένες δυνατότητες
- Μειονεκτήματα
 - Απαιτούν αντιπροσωπευτικό δείγμα κωδικών αλληλουχιών από κάθε οργανισμό
 - Το μέγεθος - σύσταση του δείγματος ανάλογο του πλήθους των παραμέτρων

Παράδειγμα: codon usage

0.030759	-- [0]	AAA	0.034321	-- [32]	GAA
0.020932	-- [1]	AAC	0.017247	-- [33]	GAC
0.032765	-- [2]	AAG	0.032298	-- [34]	GAG
0.022274	-- [3]	AAU	0.036727	-- [35]	GAU
0.015655	-- [4]	ACA	0.017533	-- [36]	GCA
0.010364	-- [5]	ACC	0.010396	-- [37]	GCC
0.007708	-- [6]	ACG	0.008973	-- [38]	GCG
0.017626	-- [7]	ACU	0.028530	-- [39]	GCU
0.018855	-- [8]	AGA	0.024278	-- [40]	GGA
0.011281	-- [9]	AGC	0.009177	-- [41]	GGC
0.010937	-- [10]	AGG	0.010223	-- [42]	GGG
0.013962	-- [11]	AGU	0.022375	-- [43]	GGU
0.012527	-- [12]	AUA	0.009928	-- [44]	GUA
0.018588	-- [13]	AUC	0.012805	-- [45]	GUC
0.024427	-- [14]	AUG	0.017400	-- [46]	GUG
0.021581	-- [15]	AUU	0.027350	-- [47]	GUU
0.019338	-- [16]	CAA	0.000915	-- [48]	UAA
0.008693	-- [17]	CAC	0.013830	-- [49]	UAC
0.015213	-- [18]	CAG	0.000509	-- [50]	UAG
0.013720	-- [19]	CAU	0.014682	-- [51]	UAU
0.016158	-- [20]	CCA	0.018124	-- [52]	UCA
0.005316	-- [21]	CCC	0.011123	-- [53]	UCC
0.008576	-- [22]	CCG	0.009221	-- [54]	UCG
0.018707	-- [23]	CCU	0.025087	-- [55]	UCU
0.006262	-- [24]	CGA	0.001092	-- [56]	UGA
0.003765	-- [25]	CGC	0.007089	-- [57]	UGC
0.004827	-- [26]	CGG	0.012469	-- [58]	UGG
0.009007	-- [27]	CGU	0.010462	-- [59]	UGU
0.009861	-- [28]	CUA	0.012630	-- [60]	UUA
0.016086	-- [29]	CUC	0.020723	-- [61]	UUC
0.009840	-- [30]	CUG	0.020865	-- [62]	UUG
0.024165	-- [31]	CUU	0.021847	-- [63]	UUU

arab.codon.use

Codon usage for *Arabidopsis thaliana*: 66749
from GB142/gbpln.spsum: 26545376 codons

<http://bioinformatics.weizmann.ac.il/blocks/help/CODEHOP/codons/arab.codon.use>

Παράδειγμα: codon usage

- Συγκρίνουμε τη συχνότητα εμφάνισης τριπλετών σε μια περιοχή του γονιδιώματος σε κάθε ένα από τα πλαίσια ανάγνωσης με την “τυπική” συχνότητα ...
 - Περιοχές για τις οποίες οι τριπλέτες χρησιμοποιούνται με παρόμοιες με τις τυπικές συχνότητες είναι πιθανότερο να αντιστοιχούν σε κωδικές περιοχές
 - Ας το δούμε με ένα παράδειγμα ...

Έστω το τμήμα αλληλουχίας
S=AAGAAA
του *Arabidopsis thaliana*

$$P1 = P(S \text{ κωδική} | \text{μοντέλο codon usage}) = F(\text{AAG}) \times F(\text{AAA}) \\ \approx 0.033 \times 0.031 \\ \approx 0.001$$

Τυχαίο μοντέλο: όλα τα κωδικόνια ισοπίθανα ($1/64=0.0156$)

$$P0 = P(S \text{ μη κωδική} | \text{τυχαίο μοντέλο}) = 0.0156 \times 0.0156 \\ = 0.000244$$

$$\log(P1 / P2) > 0$$

0.030759	-- [0] AAA
0.020932	-- [1] AAC
0.032765	-- [2] AAG
0.022274	-- [3] AAU
0.015655	-- [4] ACA
0.010364	-- [5] ACC
0.007708	-- [6] ACG
0.017626	-- [7] ACU
0.018855	-- [8] AGA
0.011281	-- [9] AGC
0.010937	-- [10] AGG
0.013962	-- [11] AGU
0.012527	-- [12] AUA
0.018588	-- [13] AUC
...	
...	

Η ίδια διαδικασία πρέπει να ακολουθηθεί για

ΟΛΑ τα πλαίσια ανάγνωσης

Μέτρα ανεξάρτητα μοντέλου

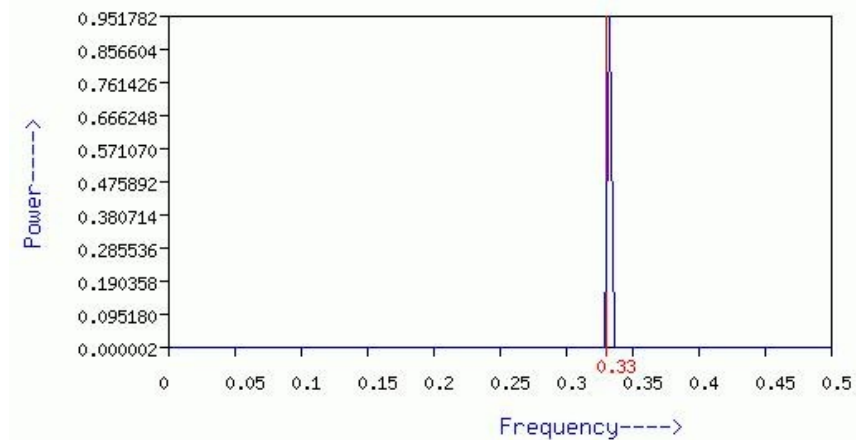
- Δε βασιζόμαστε σε κάποιο *a priori* στοχαστικό μοντέλο των κωδικών περιοχών
- Χρήσιμα για οργανισμούς για τα γονίδια των οποίων δεν έχουμε αρκετά δεδομένα
- Μια γενική παραδοχή είναι ότι οι κωδικές περιοχές χαρακτηρίζονται από *μικρότερη τυχειότητα*
 - Η παρέκκλιση από την τυχειότητα είναι υποδεικνύει κωδικές περιοχές
 - Εμπειρικά μέτρα

Παράδειγμα: Περιοδικές συσχετίσεις

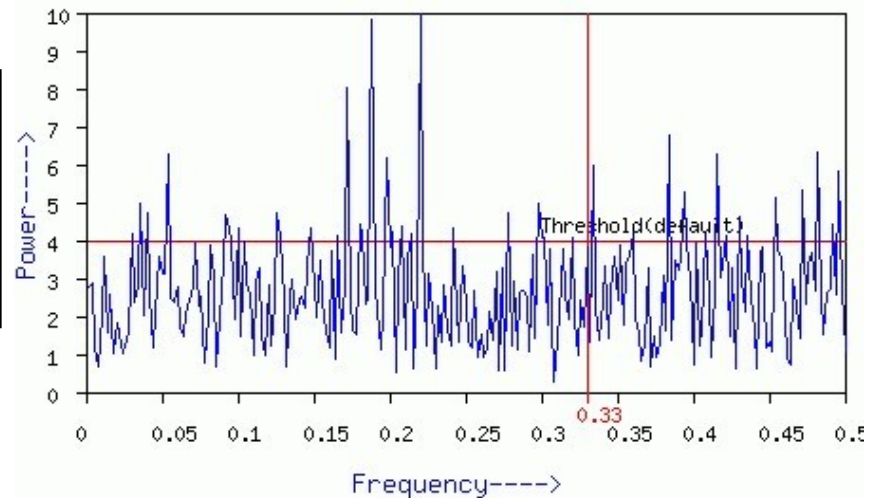
- Κωδικές Περιοχές
 - Συσχετίσεις τοπικής εμβέλειας
 - Η τρίτη βάση επηρεάζει λιγότερο το αμινοξικό κατάλοιπο
- Μη κωδικές περιοχές
 - Δεν παρουσιάζεται κάποιο γενικό μοτίβο (Tsonis AA, Elsner JB, Tsonis PA., 1991)
 - Διαδεδομένες Μη κωδικές επαναλήψεις (SINES, LINES)
- FFT
 - Αποδοτικός εντοπισμός περιοδικοτήτων για σχετικά μεγάλα μήκη ακολουθιών DNA

Περιοδικότητες σε κωδικές περιοχές

Η ΙΔΑΝΙΚΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ
ΚΑΘΑΡΗ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΤΗΤΑ
 $T=0.33$, $f=3$

ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ ΤΟ ΦΑΣΜΑ ΠΕΡΙΕΧΕΙ
ΟΛΕΣ ΤΙΣ ΣΥΧΝΟΤΗΤΕΣ

Συζήτηση ...

Διδακτικό υλικό:

<http://troodos.biol.ucy.ac.cy/BRL/courses/BIO003/index.html>